

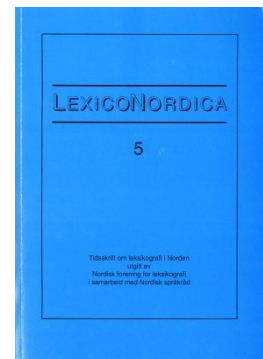
LexicoNordica

Titel: Kollokationelle og syntaktiske angivelser i en teknisk oversættelses- og produktionsordbog for fremmedsprogsbrugere

Forfatter: Jette Pedersen

Kilde: LexicoNordica 5, 1998, s. 53-66

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive>

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Jette Pedersen

Kollokationelle og syntaktiske angivelser i en teknisk oversættelses- og produktionsordbog for fremmedsprogsbrugere

It is assumed that not least common words, i.e. words belonging in the intersection between LSP and general language, present a number of problems in terms of equivalence, collocation and complementation in connection with L1-L2 translation and L2 production of technical texts. To this end, such a word, represented by the Danish verb *afbryde* 'interrupt', is selected from a concrete technical text, in which it occurs with no less than 12 different objects as well as, in one context, without an object. Existing dictionaries of a variety of types as well as authentic English texts are examined to determine possible equivalents as well as their respective collocation potentials. On the basis of these findings, a suggestion is made for the lexicographical representation of *afbryde* and its equivalents in an L2 basic dictionary with accessory L1-L2 word list.

For at en teknisk fagordbog skal kunne yde den fornødne hjælp i forbindelse med brugsfunktionerne L1-L2 oversættelse og L2 produktion af tekniske fagtekster, kan det som udgangspunkt ikke anses for tilstrækkeligt at lemmatisere fagtermer og anføre disses målsproglige ækvivalenter, heller ikke selv om ordbogen er konciperet med definitioner, illustrationer, faglig indledning m.v. Fagtekster indeholder nemlig andre ord end fagtermer, herunder en række fagudtryk og andre leksemer, der befinder sig i den grå zone mellem fagsprog og almensprog, i den såkaldte fællesmængde.

Når bortses fra del- og styklister kommer hertil, at fagtermer og fagudtryk ikke optræder isoleret, men indgår i forbindelse med andre ord på tekstplanet. I forbindelse med brugsfunktionerne L2 produktion og L1-L2 oversættelse af fagtekster befinder tekstproducenten henholdsvis oversætter sig i en situation, der kan sidestilles med den situation, learneren befinder sig i, idet tekstproducenten (= fageksperten) ofte vil mangle den fornødne sproglige kompetence og oversætter (= lægmanden) den fornødne faglige kompetence til at afgøre, hvorvidt de fagvendinger, som ellers er i overensstemmelse med sprogsystemets muligheder, og hvis elementer, taget hver for sig, er indholdsmæssigt dækkende, også svarer til den fagsproglige usus. Manglende overholdelse heraf har til følge, at tekstens karakter af

fagtekst går tabt, og at den resulterende tekst af den fagkyndige modtager opfattes som kvalitativt mangelfuld. I sin yderste konsekvens kan dette igen føre til, at der kan blive sat spørgsmålstejn ved det pågældende firmas/produkts lødighed.

Skal en ordbog derfor yde brugeren den fornødne hjælp til at producere leksikalsk og grammatisk, her først og fremmest forstået som syntaktisk, acceptable **tekster**, anses det altså også for påkrævet at medtage andre fagudtryk end fagtermer, såkaldte fagord, og at oplyse om mulige ordforbindelser med lemmata. Erfaringsmæssigt er det netop i forbindelse med fagord, at man som oversætter/tekstproducent løber ind i de største kollokationelle vanskeligheder – og som fagleksikograf de største udfordringer.

Ser man på den hidtidige praksis inden for den bilingvale tekniske fagleksikografi, må man konstatere, at brugeren ikke får den hjælp, han har behov for. I ingen af de undersøgte ordbøger fandtes der systematiske oplysninger om mulige ordforbindelser med lemmata, ligesom der heller ikke fandtes eksplicite syntaktiske angivelser. Dette er ikke ensbetydende med, at eksisterende tekniske fagordbøger ikke medtager flerordsforbindelser. Det gør de, men dog kun i begrænset omfang, ligesom de med deres flade mikrostruktur som oftest hverken sondrer mellem lemmata henholdsvis nichelemmata på den ene side og kollokationer på den anden eller mellem terminologiske og ikke-terminologiske ordforbindelser. Disse har i de undersøgte fagordbøger typisk alle lemmastatus, jvf. følgende lemmata: *distance between carbons* og *throw into gear* (Clausen eng-da); *banke buler ud, lyd fra slag, skrubbe uld, skånsom behandling* og *skåret i længde* (L&H da-eng); *defect due to seasoning, margin from outside of angle to rivet centre* og *surround with walls* (Kucera eng-ty).

Denne manglende sondring har nogle uheldige konsekvenser, hvoraf usædvanlige sproglige forløb som lemmata må anses for at være det mindste problem. Manglende dobbeltlemmatisering kombineret med manglende krydshenvisninger til de lemmatiserede former, fx ved henholdsvis fra *carbon* og *gear* i ovennævnte eksempler fra Clausen, har til følge, at brugerens tilgang til flerordsforbindelser vanskeliggøres, idet lemmatisering efter forbindelsens første element forudsætter, at brugeren er i stand til at afgrænse ordforbindelsen og identificere dens første snarere end dens mest centrale element. Dette gælder dog kun ved opslag i papirudgaver af de pågældende ordbøger, hvorfor fordelings- og krydshenvisningsstruktur ikke skal diskuteres nærmere her. Den uheldigste konsekvens af det tilsyneladende manglende teoretiske grundlag for den leksikografiske behandling af

flerordsforbindelser er, at disse er til stede, eller snarere ikke er til stede, i ordbogen på et usystematisk og tilfældigt grundlag.

For at eksemplificere brugerens situation tages der udgangspunkt i en konkret dansk tekst, der skal oversættes til engelsk. Det forudsættes her, at brugssituationen L2 tekstproduktion ikke adskiller sig fundamentalt fra L1-L2 oversættelse, idet alle andre L2 tekstproducenter end den ikke meget sprogligt og fagsprogligt kyndige – som næppe har brug for en ordbog – vil tage mentalt udgangspunkt i sit eget modersmål. Den grundlæggende forskel ses altså ikke så meget som et spørgsmål om brugsfunktion, men snarere som et spørgsmål om kompetenceforskelle oversættere og tekstproducenter imellem, jvf. nedenfor vedr. behovet for eksplicite syntaktiske angivelser. I den pågældende tekst optræder foruden fagtermer også en række fagord, herunder det i dansk teknisk fagsprog højfrekvente verbum *afbryde*, som forekommer i følgende tolv kontekster:

afbryde driften
afbryde driftsmelderelæet
afbryde forbindelsen til motoren
afbryde forsyningsspændingen
afbryde motoren
afbryde natsænkesignalet
afbryde pumpen
afbryde pumpens termoafbryder
afbryde strømforsyningen til magnetventilen
afbryde strømmen
afbryde vandforsyningen
afbryde væskestrømningen
 HFI/FI-afbrydere skal være af en type, som *afbryder*, når der registreres en fejlstrøm.

Opslag under *afbryde* i de to eneste eksisterende dansk-engelske tekniske flerfagsordbøger, L&H da-eng og Clausen da-eng, resulterer i følgende to artikler:

afbryde (vb.) disable, disconnect, discontinue, disrupt, intercept, shut off, trip; [edb] break, break out, cut, disable, exit, interrupt, shut down; [el] cut, cut off, cut out, open, switch off

afbryde 1. interrupt, break; discontinue; cut; disconnect; declutch 2. EDB abort,abend, interrupt 3. EL interrupt, cut off, switch off; break 4. TLF (*forbindelse*) cut off; (*apparat*) disconnect

L&H da-eng anfører sytten **forskellige** ækvivalenter til *afbryde*, mens Clausen da-eng har færre forslag end L&H, men "til gengæld" yderligere tre, som ikke findes i L&H. Brugeren får altså i alt tyve mulige engelske ækvivalenter for *afbryde*, som han, om ikke helt frit, idet ækvivalenterne er fordelt på to henholdsvis tre fagområder, så dog næsten frit skulle kunne jonglere med. Der lægges hermed op til formulering af L2 tekster, der udmærker sig ved "elegant variation", hvilket enhver erfaren oversætter og producent af tekniske fagtekster vil vide langt fra er aktuelt. Hvad der i fagordbøger, i det mindste i tekniske fagordbøger, præsenteres som synonyme ækvivalenter dækker som oftest over noget ganske andet, herunder især fagligt betinget polysemi og kollokationelt betingede forskelle, jvf. nedenfor. For en afgørelse heraf må brugeren derfor fortsætte sin søgen. Han har her forskellige muligheder til sin rådighed. For det første opslag i de samme ordbøger, men denne gang under de 11 objekter for *afbryde*, jvf. ovenfor. Denne søgen var ikke overraskende resultatløs, idet bilingvale tekniske fagordbøger som nævnt sjældent, og for L&H's vedkommende aldrig, giver oplysning om mulige ordforbindelser med lemmata. For det andet kan brugeren konsultere en bilingval almen sprogordbog, idet *afbryde* jo netop er karakteriseret ved at tilhøre fællesmængden mellem alment sprog og fagsprog. Den eneste store dansk-engelske ordbog, Vinterberg & Bodelsen, giver ganske vist en række betydningsdifferentierende oplysninger som fx (*samtale*), (*sportskamp*), (*rundrejse*), (*falde ind med en bemærkning*) og (*forhindre i at tale ud*) som hjælp til at foretage korrekt ækvivalentvalg, hvortil kommer at de enkelte polysemer ofte er ledsaget af en kollokation eller et sætningseksempel. Imidlertid relaterer kun et enkelt betydningsnummer sig til teknisk fagsprog:

afbryde ... (*elektrisk strøm*) cut off, switch off, interrupt (fx the current was s.-ed off; the electricity supply was i.ed)

Dette er naturligvis helt utilstrækkeligt i forbindelse med oversættelse af fagtekster, jvf. ovenstående kontekster. Den tredje mulighed, der er til rådighed for brugeren, er kontrolopslag på de anførte engelske ækvivalenter til *afbryde* i monolingvale engelske opslagsværker. Monolingvale tekniske fagordbøger medtager kun sjældent verber, og i hvert fald aldrig verber, der, som det er tilfældet med de mange ækvivalenter til *afbryde*, tilhører fællesmængden mellem fagsprog og alment sprog. Af de almene sprogordbøger er det kun Collins, der nogenlunde systematisk og dækkende tager højde for verbers fagsproglige anvendelse. Og da Collins kun helt exceptionelt anfører ordforbindelser

eller eksemplificerer mulige objekter, nemlig når disse er nødvendige for eller letter en betydningsangivelse, er den direkte vej, her forstået som den leksikalske vej, ikke farbar. Brugeren er derfor henvist til at tage den betydeligt mere tidkrævende omvej omkring semantikken. Ved opslag i Collins på den fagsproglige betydning af de anførte ækvivalenter til *afbryde* fremkommer:

- abend** (kan ikke slås op i hverken Collins eller andre engelske eller amerikanske opslagsværker)
- abort** to stop the development of
- break** to discontinue
- break out** to escape or to begin or arise suddenly
- cut** to switch off (a light, car engine, etc.)
- cut off** 1. to intercept or interrupt something, especially a telephone conversation 2. to discontinue the supply of something (to cut off the water)
- cut out** to switch off, usually automatically
- declutch** to disengage the clutch of a motor vehicle
- disable** to make ineffective, unfit or incapable, as by crippling
- disconnect** to undo or break the connection of or between
- discontinue** to come or bring to an end, interrupt
- disrupt** to interrupt the process of (a movement, meeting, etc.)
- exit** (computer technology) to leave (a computer program or system)
- intercept** to stop, deflect, or seize on the way from one place to another
- interrupt** to break the continuity of
- open** (har ikke kunnet verificeres i den aktuelle betydning)
- shut down** 1. to cease or cause to cease operation 2. to stop a supply, such as electricity
- shut off** (of a machine or switch) to (cause to) stop working
- switch off** to cause (something electrical) to stop operating by or as if by moving a switch, knob or lever
- trip** (*trip a switch*) to switch electric power off by moving a switch armature to disconnect the supply

Herefter kan ikke mindre end fem af de i L&H og Clausen anførte ækvivalenter allerede nu udelukkes som mulige ækvivalenter til *afbryde*, uanset kontekst! Det drejer sig om *abend*, *break out*, *declutch*, *disable* og *open*. Heller ikke *intercept* og *abort* forekommer der at være betydningsmæssig dækning for. Således ækvivalerer *intercept* snarere end *afbryde* på dansk *opfange*, *opsnappe*, *afskære* eller *hindre*, mens *abort* betyder at standse eller afbryde noget i et meget tidligt stadium af en udvikling, således typisk i forbindelse med afbrydelse af et

svangerskab. Endelig falder *exit* med sin edb-specifikke anvendelse uden for tekstens tema.

Med udgangspunkt i betydningsangivelserne må oversætteren/tekstproducenten altså herefter søge at afklare, hvilke verber der kan kollokere med de i teksten optrædende objekter for *afbryde*. Det drejer sig i alfabetisk rækkefølge om *connection* (= forbindelse), *current* (= strøm), *liquid flow* (= væskestrømning) *motor* (ikke engine, idet der i den aktuelle kontekst er tale om el-motorer), *operation* (= drift), *power supply* (= strømforsyning), *pump*, *operating signal relay* (= driftsmelderelæ), *reduced night-time duty signal* (= natsænkesignal), *supply voltage* (= forsyningsspænding), *thermal switch* (= termoafbryder) og *water supply* (= vandforsyning). *Discontinue* fremstår efter det foreliggende som det bredest anvendelige, samtidig med at ordet anvendes til at forklare *break* og *cut off*. *Interrupt* og *break* må antages at have et tilsvarende bredt betydningssspænd. Ligeledes brede er *disconnect* og *shut down*. *Cut*, *cut out*, *switch off* og *trip* indplacerer sig i den betydningsmæssigt snævre ende, hvilket dog ikke er ensbetydende med, at de har et tilsvarende snævert kollokationspotentiale – eksempelvis kan der i teksten være underforstået *afbryde vha. en kontakt*. Med forbehold for sådanne og andre kontekstuelle begrænsninger fremkommer på basis af ovennævnte betydningsangivelser følgende forsigtige semantisk baserede bud på kollokationsmulighederne:

break kan kollokere med *connection*, *current*, *liquid flow*, *motor*, *operation*, *power supply*, *reduced night-time duty signal*, *supply voltage* og *water supply*

cut kan kollokere med *current*, *power supply* og *supply voltage*

cut off kan kollokere med *current*, *liquid flow*, *power supply*, *supply voltage* og *water supply*

cut out kan kollokere med *current*, *power supply*, *supply voltage* og *thermal switch*

disconnect kan kollokere med *connection*, *current*, *motor*, *power supply*, *pump*, *operating signal relay* og *supply voltage*

discontinue kan kollokere med *connection*, *current*, *liquid flow*, *motor*, *operation*, *power supply*, *reduced night-time duty signal*, *supply voltage* og *water supply*

disrupt kan kollokere med *liquid flow*, *operation* og *water supply*

interrupt kan kollokere med *connection*, *current*, *liquid flow*, *motor*, *operation*, *power supply*, *supply voltage* og *water supply*

shut down kan kollokere med *current*, *liquid flow*, *motor*, *operation*, *power supply*, *pump*, *supply voltage* og *water supply*

shut off kan kollokere med *motor*, *pump* og *thermal switch*

switch off kan kollokere med *motor*, *pump* og *thermal switch*

trip kan kollokere med *thermal switch*

Ovenstående fremgangsmåde er dels urealistisk tidkrævende i en konkret oversættelsessituation, dels lader den brugeren tilbage med en følelse af betydelig usikkerhed: Er eksempelvis den leksikalske dobbelthed i *disconnect the connection (to the motor)* og *switch off the thermal switch* mulig? Er *current*, *liquid flow* og *power supply* at se som processer/forløb og dermed kollokerbare med *disrupt* (= to interrupt the process of)? Er anvendelsen af *trip* begrænset til kollokationen *trip a switch*? Omfatter formuleringen *something electrical* i betydningsangivelsen til *switch off* også *current* og *connection*, idet der er tale om en elektrisk strøm og en elektrisk forbindelse, eller går oplysningen kun på elektrisk apparatur? Mere generelt kommer hertil, at der for gruppen af potentielt mulige ækvivalenter som helhed er tale om en betydelig cirkularitet i betydningsangivelserne, således fx *break* =/-> *discontinue* =/-> *interrupt* =/-> *break*, hvilket giver indtryk af en høj grad af synonymi og dermed tilsvarende muligheder for fri udskiftelighed.

Som en undtagelse har vi her muligheden for at sammenholde resultaterne af ovenstående semantiske grovvurdering med de i autentiske engelske tekster faktisk forekommende ordforbindelser, idet jeg har oprettet et engelsk tekstkorpus på godt en million løbende tekstord inden for eksempeltekstens fagområde, se Pedersen (1996). Ved søgning i tekstkorpus på samtlige de i L&H og Clausen anførte ækvivalenter til og objekter for *afbryde* fremkommer følgende kontekster:

abend (forekommer ikke)

abort (forekommer ikke)

the temperature guard system *breaks* the power supply to the motor

break out (forekommer ikke)

cut (forekommer ikke i den aktuelle betydning)

cut off the supply of current

cut off any flow to the auger

when the power is *cut off*

the pump will probably be *cut off* by the overload protection relays

level gauges are designed to *cut off* air supply to the pump

a low-level controller will automatically *cut out* the pump

declutch (forekommer ikke)

disable (forekommer ikke)

disconnect the motor, switch, circuit breaker, motor power, the line to the starter, the motor from the mains supply, the starter winding, capacitor, resistance, high-level reservoir, pumping station, collection tube, air source, suction pipe, delivery pipe, pipework

disrupt (forekommer ikke i den aktuelle betydning)

discontinue production of the pump

exit (forekommer ikke i den aktuelle betydning)

intercept (forekommer ikke)

when the return flow is *interrupted*

where production must not be *interrupted*

interrupt flow in pump inlet pipes

interrupt operation, a process

throttling surfaces *interrupted* by steps or grooves

open (forekommer ikke i den aktuelle betydning)

the motor will be *shut down* by a control function

when the pump is *shut down*

every time the power is *shut off*

when a pump is *shut off*

switch off power to the pump

switch off the motor

switch off the current in all phases

the pump *switches* itself *off*

trip the contactor

the overload protector must *trip* within 10 seconds

Ovennævnte liste er komplet i den forstand, at alle forekomster i tekst-korpus er medtaget, dog kun én gang hver. Med udgangspunkt i de

undersøgte betydningsangivelser må det betegnes som overraskende, at der ingen belæg har kunnet findes på *discontinue* i den undersøgte betydning, men dog et enkelt i betydningen *indstille*, ligesom der, ligeledes overraskende, kun er en enkelt forekomst med *break*. I det hele taget er det, stadig med udgangspunkt i forklaringerne uventet, at der er tale om så markant kombinatorisk invarians, som tilfældet er. Til trods for at kollokationsmulighederne ud fra en semantisk vurdering, her baseret på ordbogsdefinitioner, rent faktisk forekommer at være til stede, udnyttes de altså tilsyneladende alligevel ikke i praksis. Man må derfor konkludere, at der med den semantiske indfaldsvinkel ikke indfanges sådanne finere kollokationelle nuancer, som bevirker, at de forskellige teoretisk mulige elementer har forskelligt kombinationspotentiale. Disse nuancer er sikkert semantisk betingede, men brugeren får ikke tilstrækkelig hjælp i eksisterende opslagsværker til en afklaring heraf, hertil er betydningsbeskrivelserne alt for grove og udifferentierende.

Diskussionen ovenfor vedrørende ordforbindelser med lemmata har været begrænset til de kollokationelle muligheder. Eksempelteksten indeholdt imidlertid også sætningen *HFI/FI-afbrydere skal være af en type, som afbryder, når der registreres en fejlstrøm*, hvor *afbryde* optræder uden objekt. Som allerede nævnt oplyses der i eksisterende fagordbøger ikke om verbers syntaktiske brug. Valensspørgsmålet behandles uden sammenligning mest udtømmende i learners' dictionaries. Men denne ordbogstype medtager ikke, eller medtager kun undtagelsesvis, fagsproglige verber henholdsvis fagsproglige delbetydninger af verber og er derfor ikke til stor hjælp i forbindelse med oversættelse og produktion af fagtekster. Collins anfører transitivitet, men kan på dette område nok hverken anses for konsekvent eller pålidelig. Således gives der eksempelvis ingen oplysning om fraseverbers transitivitet (fraseverber udgjorde seks af de tyve ækvivalentmuligheder ovenfor), jvf. fx *switch off*, som alene er ledsaget af markeringen *vb.* (*adv.*), mens *trip* er ledsaget af oplysningen (*tr.*), hvilket kun delvis stemmer overens med den faktiske brug, jvf. følgende kontekst fra tekstkorpus: *the overload protector must trip within 10 seconds*.

For en afklaring af dette spørgsmål må brugeren altså igen ty til autentiske tekster. Det samme må fagleksikografen, som desuden må vurdere, om der med henblik på brugsfunktionerne L1-L2 oversættelse og L2 tekstproduktion anses at være behov for en eksplicit syntaktisk angivelse, eller om denne oplysning kan gives implicit, idet den indbygges i den leksikalske angivelse. Anskuelliggørelse af intransitiv brug vha. leksikalske angivelser alene forudsætter, at ordbogen konciperes med sætningseksempler, idet denne oplysning i sagens natur

ikke lader sig illustrere vha. kollokationsangivelser. Her kommer det indledningsvis berørte spørgsmål om en ordbogs intenderede brugergrupper og forudsatte brugerkompetence ind i billedet, idet specielt tekstproducenten/fageksperten ikke kan antages at have den fornødne sproglige viden til at foretage en grammatisk afkodning af en leksikalsk angivelse med henblik på eventuelle syntaktiske begrænsninger. I det hele taget er det behæftet med betydelig usikkerhed at slutte fra specifikt eksempel til generel regel, mens det omvendte ikke er tilfældet. Syntaktiske oplysninger bør derfor have status af en egen selvstændig angivelse. Også, men ikke alene, på grund af valensspørgsmålet (jvf. nedenfor om behovet for betydningsangivelser), kan det altså ikke anses for tilstrækkeligt at anføre mulige kollokationer med verber under objektet som lemma og dermed undlade at lemmatisere verbale fagord, idet man derved ville forholde brugeren de for syntaktisk korrekt L2 tekstproduktion og L1-L2 oversættelse nødvendige valensoplysninger.

Ovenstående gennemgang har for det første vist et klart behov for lemmatisering i fagordbøger af andre fagord en fagtermer og for oplysning om flerordsforbindelser med disse fagord. For det andet har diskussionen peget på eksisterende fagordbøgers utilstrækkelighed. At anføre sytten henholdsvis elleve forskellige, stort set ukommenterede ækvivalenter må betegnes som en nærmest brugerfjendsk ordbogspraksis i en L1-L2 fagordbog, der især henvender sig til L1 brugere, herunder ikke mindst til ikke-fagkompetente oversættere. Hertil kommer, at man som bruger lades tilbage med et umiskendeligt indtryk af lemfældighed i ækvivalentudbuddet. Således kan der ved en sammenligning af de to ordbøger konstateres en betydelig grad af uoverensstemmelse, såvel med hensyn til de mulige ækvivalenter til *afbryde* som hvad angår ækvivalenternes faglige tilhørsforhold. Samtidig ækvivalerer i hvert fald ikke under fem, eller 25%, af de i alt tyve forskellige ækvivalenter overhovedet ikke lemmaet, ligesom én, nemlig *abend*, overhovedet ikke kan slås op i foreliggende engelske og amerikanske opslagsværker. Set fra et brugersynspunkt er det i bedste fald forvirrende og tidkrævende at skulle tage hensyn til ækvivalentangivelser, som der ved efterfølgende kontrolopslag i monolingvale opslagsværker viser sig overhovedet ikke at være belæg for, her desuden bekræftet ved søgning i autentiske tekster. I værste fald kan en fagordbogs lemfældige omgang med ækvivalentangivelser resultere i uforståelige eller direkte forkerte L2 tekster, hvilket jo som antydnet indledningsvis kan have ganske alvorlige konsekvenser for en eksportvirksomhed. Sådanne fagordbøger må derfor aldrig stå alene, de kan kun anvendes som inspirationskilde.

Når man som fagleksikograf sætter sig i brugerens sted, idet man, som det er sket her, tager udgangspunkt i en konkret tekst og systematisk og udtømmende følger et problem op, indtil man løber panden mod en mur, opdager man ikke blot eksisterende ordbøgers utilstrækkelighed i praktisk brug, men også eksisterende ordbøgers utilstrækkelighed som empirisk basis for nye tekniske fagordbøger. Fagordbøger, der intenderer at yde hjælp til oversættelse og produktion af tekster, må derfor selv tage udgangspunkt i konkrete tekster.

Ikke mindst når det drejer sig om tekniske flerfagsordbøger, der ofte intenderer at dække et godt stykke over 100 fagområder, vil der uundgåeligt blive tale om en til det uoverskueligt grænsende tekstmængde med efterfølgende store søgnings- og fagområdeindplaceringsproblemer, ligesom slutresultatet vil blive ganske voluminøse ordbøger. Der er således overbevisende argumenter for at koncipere tekniske fagordbøger som enkeltfagsordbøger. Hvor der for L1's vedkommende er tale om så lille et sprog som i dette tilfælde dansk, er det dog næppe realistisk at forestille sig, at der kan findes ressourcer til at udarbejde det antal enkeltfagsordbøger, som må anses for nødvendige for at dække brugerbehovet. Koblet med et så udbredt L2 som her engelsk foreslås derfor et grundkoncept, hvor de individuelle enkeltfagsordbøger konciperes som monolingvale L2 basisordbøger. En L2 basisordbog vil efterfølgende kunne gøres til genstand for betydelig udbygning, ikke bare med en supplerende L1-L2 ordliste, hvis primære funktion det er at tjene som indgang til basisordbogen, men også med en L2-L1 ordliste, hvorved funktionerne L1-L2 oversættelse og L2 tekstproduktion kan udvides til også at omfatte L2-L1 oversættelse og L2 tekstreception. Endelig kan en basisordbog udbygges med x antal ordlister fra og til Landre. Der er således på sigt tale om et yderst ressourcebesparende koncept.

Med udgangspunkt i et sådant grundkoncept gives først et udkast til en ordbogsartikel for lemmaet *afbryde* i en L1-L2 ordliste:

afbryde disconnect (15), interrupt (6), cut off (5), switch off (4), shut down (2), shut off (2), trip (2), break (1)

Ækvivalentangivelserne er her begrænset til de i autentiske engelske tekster faktisk forekommende ækvivalenter til *afbryde*. I stedet for at optræde i fx alfabetisk orden, er de mulige engelske ækvivalenter listet i faldende hyppighedsorden med supplerende angivelse i parentes af det antal forskellige objekter, den pågældende ækvivalent optræder med i det for ordbogen tilgrundliggende tekstkorpus. Denne oplysning kan

dels ses som en konsekvens af, at ordbogen er korpusbaseret, dels indeholder den en værdifuld oplysning til brugeren om en given ækvivalents semantiske/kollokationelle bredde og dermed anvendelighed. Der skal naturligvis redegøres for denne talangivelse i brugervejledningen.

Som det fremgik i forbindelse med gennemgangen af de faktiske forekomster i tekstkorpus ovenfor, kan der konstateres flere eksempler på, at det samme substantiv kollokerer med mere end et af de verber, der ækvivalerer *afbryde*. Det drejer sig om *motor*, der kollokerer med *disconnect*, *shut down* og *switch off*; *power*, der kollokerer med *break*, *cut off*, *disconnect*, *shut off* og *switch off*; *pump*, der kollokerer med *cut off*, *shut down* og *shut off*. Da ægte synonymi er yderst sjældent forekommende i teknisk fagsprog, må der antages at være tale om semantisk/kontekstuel betingede forskelle. Kollokationsangivelserne kan derfor dårligt stå alene, men bør ledsages af en betydningsdifferentierende angivelse, således at brugeren bliver bedre i stand til at foretage korrekte valg. En mere entydig og systematisk fremgangsmåde end den i Collins anvendte kunne her fx være identifikation af semantiske typer i lighed med de skematiske opstillinger, der anvendes inden for den strukturelle semantik i forbindelse med udformning af definitioner. Med undtagelse af visse helt grundlæggende semantiske komponenter som +/- human er det imidlertid ikke hidtil lykkedes at påvise eksistensen af et sæt semantiske universalier, som kan anvendes i forbindelse med alle et ordforråds leksemer. En identifikation af semantiske komponenter vil derfor skulle foretages ad hoc, hvilket igen indebærer et ikke ubetydeligt usikkerhedsmoment. En semantisk komponentanalyse kunne i det aktuelle tilfælde omfatte +/-agent, +/-connection, +/-instrument, +/-process og +/-permanence. Hvor begge muligheder er til stede, anføres den mest almindelige først. De nævnte komponenter skulle ikke volde de intenderede brugere de store forståelsesmæssige problemer, men der vil under alle omstændigheder skulle redegøres for denne artikelkomponent i brugervejledningen.

Der gives herefter følgende tentative forslag til ordbogsartikler i en engelsk L₂ basisordbog, hvori de forskellige mulige ækvivalenter for *afbryde* optræder som lemmata:

break <v+o>

+/-agent, +connection, +instrument, +process, -permanence

Δ ~ the power to the motor

cut off <phr v+o; pt and pp cut off>

+agent, +connection, +instrument, +process, -/+permanence

Δ ~ air supply to the pump; ~ any flow to the auger; ~ the power; ~ the pump; ~ the supply of current

disconnect <v+o, v+o+prep>

+agent, +connection, +/-instrument, -/+process, -/+permanence

Δ ~ the air source; ~ the capacitor; ~ the circuit breaker; ~ the collection tube; ~ the delivery pipe; ~ the high-level reservoir; ~ the line to the starter; ~ the motor; ~ the motor from the mains supply; ~ motor power at the controller; ~ the pipework; ~ the pumping station; ~ the resistance; ~ the starter winding; ~ the suction pipe; ~ the switch

interrupt <v+o>

+agent, -connection, +/-instrument, +process, -permanence

Δ ~ the flow in pump inlet pipes; ~ operation; ~ a process; ~ production; ~ return flow; ~ the supply voltage

shut down <phr v+o; pt and pp shut down>

+agent, -connection, +instrument, -process, +/-permanence

Δ the motor will be ~ by a control function; the pump can be ~ by a level switch; when the pump is ~

shut off <phr v+o; pt and pp shut off>

+/-agent, +/-connection, +/-instrument, +/-process, -permanence

Δ every time the power is ~; when a pump is ~

switch off <phr v+o>

+agent, +connection, +instrument, +process, -permanence

Δ ~ the current; ~ the motor; ~ power to the pump; the pump switches itself off

trip <v, v+o>

+connection, +instrument, -process, -permanence

Δ ~ the contactor; the overload protector must ~ within 10 seconds

Litteratur

Clausen da-eng = *Dansk-engelsk teknisk ordbog*. København: Grafisk Forlag 1990.

Clausen eng-da = *Engelsk-dansk teknisk ordbog*. København: Grafisk Forlag 1991.

Collins = *Collins English Dictionary*. Glasgow: HarperCollins Publishers 1991.

- Kucera eng-ty = A. Kucera: *The compact dictionary of exact science and technology*. Volume I: English-German. Wiesbaden: Brandstetter Verlag 1989.
- L&H da-eng = Charlotte Langkilde et al.: *L & H Teknisk Ordbog dansk-engelsk*. L & H Ordbøger 1990.
- Pedersen 1996 = Jette Pedersen: Sammensætning af et tekstkorpus til en bilingval teknisk fagordbog og forslag til metodiske lemma-selektionskriterier. I: *LexicoNordica* 3, 139–152.
- Vinterberg & Bodelsen = *Vinterberg & Bodelsen Dansk-Engelsk Ordbog*. København: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag A/S 1991.